

Андрій КОБЕТЯК, д-р політ. наук, доц.
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна

РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ УКРАЇНИ

Конфлікти на релігійному ґрунті вже стали нормою життя у XX–XXI ст. Релігійний чинник завжди був значним конфліктогенним фактором в Україні. Це спричинено історично сформованою поліконфесійністю та полінаціональністю, а також високим рівнем релігійності та релігійної ідентичності.

Війна Росії проти України внесла значні кореляції у більшість сфер буття українців. Значною мірою це стосується трансформацій у релігійній сфері. Агресія стала лакмусовим папірцем для більшості церков, представ-

лених в Україні. Вагомим фактором є умовне формування проросійської та проукраїнської православних церков. Як результат, значна кількість патріотично налаштованого населення вийшла з юрисдикції Московського патріархату. Хоча УПЦ МП і надалі залишається панівною за кількістю парафіян і головними статистичними показниками. Наявність двох, відносно рівних релігійних організацій, що конкурують, призводить до загострення релігійного протистояння. Особливо боротьба загострюється там, де парафія (переважно сільська)

© Кобетяк Андрій, 2024

ділитися на прихильників і противників, наприклад, УПЦ МП. Частина переходить у новоутворену релігійну організацію, частина залишається. А культову споруду будували / доглядали в минулому всі разом. На почергове богослужіння більшість парафій не погоджуються (переважно через жорстку позицію УПЦ МП). Розпочинається конфронтація, яка багато в чому залежить від того, чи переходить священник, і від позиції місцевої влади і районних чиновників (Кобетяк, 2015, с. 28). Таким чином, розділення та протистояння неминучі. Буває, що вони проходять мирно, але зустрічаються непоодинокі випадки, навіть у період відкритої війни Росії проти України, коли грандіозні побоїща відбуваються біля храмів. Яскравий приклад – "зміна юрисдикції" кафедрального собору в Черкасах, що набрало значного резонансу в Україні. Десятки чоловіків, озброєних газовими балончиками і навіть пістолетами, з аматурою і подібним знаряддям у руках "реалізують" перехід Собору до іншої конфесії. А на фронті реальний брак зброї і чоловіків.

Насправді Черкаси – це лише показовий випадок, який набув розголосу через одіозність постаті митрополита Феодосія і його вираженої проросійської позиції. Негативна поведінка навіть митрополита не повинна впливати на розбурхування таких жорстоких протистоянь усередині країни, коли атакує зовнішній ворог. Такі випадки трапляються у більшості областей України, хоча значною мірою зосереджені на Заході. Можливо, це пов'язано з віддаленістю лінії фронту, можливо, з вищим рівнем релігійності мешканців західних областей і більшою щільністю парафійної мережі, але подібні мирні й агресивні "переходи" відбуваються часто.

Після надання Томосу ПЦУ (січень 2019 р.) про перехід з УПЦ заявили понад 1,7 тис. громад. Найбільше громад у Хмельницькій області – 377. Понад 200 парафій змінили конфесійну приналежність на Київщині (238), на Волині (218) та Вінничині (210), більше ніж сотня громад – у Житомирській та Рівненській областях. І лише по 1 громаді змінили юрисдикцію у Донецькій та Запорізькій областях, по 8 парафій перейшли на Харківщині та Херсонщині, у столиці – 9 (Яворська, 2025). Тобто задіяний переважно Західний регіон, де позиції УПЦ Київського патріархату (до об'єднання) і так були доволі міцними.

Що стосується українських євроінтеграційних перспектив, то варто відзначити, що європейська інтеграція України, яка активізувалась під час каденції П. Порошенка, зумовила необхідність вироблення нової парадигми державно-церковних та міжконфесійних відносин, яка була б прийнятною для Європи. Європейські країни демонструють наявність різних політичних і релігійних спадщин на спільній території. Постсекулярне суспільство диктує нові умови співіснування держави та церкви. Це мирна співпраця на благо громадян. Дуже важливим є зауваження, що в Європі, на яку направлена наша перспектива, лише 6 % громадян переконані в істинності однієї конфесії (Климов, 2009, с. 260). Для абсолютної більшості європейців правильним є релігійний плюралізм. Саме тому Єдина Помісна церква в Україні, якою сьогодні відверто опікується держава, абсолютно неприпустима виключно з релігійних переконань. Це не збігається з європейським розумінням релігії і культу. Для України Єдина церква важлива виключно зі стратегічних міркувань. Європейська інтеграція вимагатиме від нашого суспільства повної релігійної свободи та плюралізму. Бути нетолерантним у Європі не заведено (Віллем, 2006). Наявність релігійних протистоянь може серйозно вплинути на бажання України стати частиною європейської сім'ї. Такі одіозні конфлікти,

як у Черкасах, ганьблять нас перед європейцями і можуть бути значною перешкодою для вступу в Євросоюз.

Отже, Україна має вирішити релігійне питання ще до вступу до Європейського Союзу та забезпечити повну релігійну свободу і плюралізм. Цілком очевидно, що Єдина, загальноєвропейська в церковному світі релігійна організація сприятиме консолідації і самоідентифікації українських громадян; вона стане справжнім фундаментом стабільності та ознакою єдності суспільства, зміцнить авторитет України на міжнародній арені. З огляду на сказане вище, зусилля, яких докладає українська влада для побудови Єдиної церкви, є правильним кроком, важливим стратегічним завданням, що потребує спільних зусиль держави й провідних православних церков України та світу (Кобетяк, 2023, с. 67).

На тлі вищесказаного відзначимо, що в Україні 24 вересня 2024 р. уже набув чинності закон "Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій" № 3894-IX, який передбачає припинення діяльності на території України релігійних організацій, пов'язаних з Російською православною церквою. Його в цілому проголосувала Верховна Рада і підписав Президент. Активні дії з боку держави на початку жовтня не спостерігаються. Прямо дія Закону на УПЦ і не розповсюджується, хоча всі розуміють, що саме для цієї конфесії його і було прийнято.

У реєстрі релігійних організацій та офіційних документах УПЦ не має приставки Московський патріархат. Таку ж назву ще можна побачити у звіті Державної служби України з питань етнополітики та свободи совісті за 2021 рік. У травні 2022 р. УПЦ внесли зміни у Статут, щоб відмежувати УПЦ від РПЦ. Попри це, релігієзнавча експертиза Держслужби з питань свободи совісті в тому ж таки 2022 р. засвідчила: УПЦ є структурним підрозділом Російської православної церкви (Кобетяк, 2023, с. 26).

Підсумовуючи, відзначимо, що саме Церкві і сьогодні найбільше довіряють люди, і саме Церква може виступити надійним консолідаційним фактором, бо це, напевно, єдина інституція, яка представлена фактично в кожному населеному пункті. Мир і діалог завжди кращий за ворожнечу і протистояння. Релігійний плюралізм – норма життя в Європі і загальноєвропейський стандарт життя. З одного боку, це спричинено значним рівнем секуляризації і відмирання духовності, але з іншого – нормами законодавства, толерантністю та повагою до наявності інших поглядів. Євроінтеграційні процеси в Україні, які набули безпрецедентних обертів з початком повномасштабної війни, вимагають напрацювання дієвої моделі державно-церковних та міжконфесійних відносин. Євроінтеграція неможлива з наявністю значної кількості релігійних конфліктів, бійок за храми та непорозуміння. Єдина церква – це серйозний крок для об'єднання та консолідації українських громадян, однак у контексті європейських перспектив України, вона наразі видається неприйнятною.

Список використаних джерел

- Віллем, Ж.-П. (2006). *Європа та релігія. Ставки XXI століття*. Дух і літера.
- Климов, В. (2009). *Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві: Вибрані статті*. Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України.
- Кобетяк, А. (2015). *Імперативи толерантизації міжконфесійних відносин у сучасній Україні* [Дис. канд. філос. наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка]. http://eprints.zu.edu.ua/18210/1/dys_Kobetyak.pdf
- Кобетяк, А. (2023). *Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви* [Дис. д-ра політ. наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dysertatsiya_Kobetyak-A.R..pdf
- Яворська, Т. (2025, 21 січня). *Карта переходів громад з московського патріархату станом на травень 2024 року*. Еспресо. <https://espreso.tv/skilki-gromad-uzhe-pokinulo-moskovskiy-patriarkhat-v-ukraini-karta-po-regionakh>